

Etninio ir nacionalinio identiteto raiška *ribinėse zonose*: antropologinė perspektyva

DARIUS DAUKŠAS

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius

El. paštas: dariud@yahoo.com

Straipsnyje, remiantis antropologine literatūra, nagrinėjami etninio ir nacionalinio identiteto konstravimo ypatumai specifinėse, *ribinių zonų* (paribio), situacijose. Parodoma, kad *ribinėse zonose* gyvenantys žmonės neretai etniškai identifikuojausi su kaimyninėmis valstybėmis, yra veikiami jų politikos. Pastarosios daro įtaką žmonių supratimui apie priklausymą / nepriklausymą valstybei(-ėms), kuris remiasi tiek etniniais, tiek pilietybės (nacionalinio identiteto sritis) kriterijais. Tokio pobūdžio problema nagrinėja politinė antropologija, kurios vienas iš tikslų yra atskleisti kasdienės žmonių ir valstybės(-ių) sąveikas. Ši politinės antropologijos sritis neretai įvardijama kaip ribų (angl. *border*) antropologija. Straipsnis parengtas vykdant LMT finansuojamą projektą „Globalizacijos (transnacionalizmo) poveikis valstybinio ir tautinio tapatumo fragmentacijai (LIVE)“. Sutarties Nr. VAT-41/2012.

Raktažodžiai: etniškumas, valstybė, ribinės zonos, tautinės mažumos

VALSTYBĖS TERITORIJA, NACIONALIZMAS IR ETNIŠKUMAS

Teritorijos santykis su nacija antropologijoje ir kituose socialiniuose moksluose nėra nauja tema (žr. *Landscape...* 2003). Vieta (kaip socializuota erdvė) yra gana stiprus ginklas ir įrankis, sutelkiantis naciją kaip įsivaizduojamą bendruomenę ir suteikiantis jai ribas, atskiriančias nuo kitų nacijų (Anderson, Bort 2001). Valstybės teritorijos, tiksliau – valstybės kaip teritorinio darinio, sampratos iki pat praėjusio amžiaus pabaigos niekas rimtai nekvestionavo. Lygiai taip pat žmonių, gyvenančių nacionalinėje valstybėje, identitetas buvo aiškiai nusakomas pilietiniu priklausymu nacionalinei valstybei, t. y. nacija. Šiuo požiūriu nacija, valstybė ir identitetas atrodo nuoseklus ir aiškus sąvokų derinys, kurį jungia vienas bendras vardiklis – teritorija (Herb 1999). Todėl neatsitiktinai nacionalinėje retorikoje vartojama „žemės“ sąvoka, kuria siekiama susieti žmones su valstybės teritorija. Ši sąsaja su valstybės teritorija sumažina įtampą tarp kitų kultūrinių ir etninių identitetų, nes valstybės teritorija suteikia erdvę pasireikšti nacijos idėjai, nesusietai su galbūt egzistuojančiais kultūriniais, etniniais, rasiniais ir kt. skirtumais, kurie gali būti pateikti kaip nereikšmingi konsoliduojant naciją. Kitaip sakant, teritorija nacijai suteikia vidinio susietumo ir išoriškai atskiria nuo kitų nacijų (Herb 1999: 17).

Antropologiniu požiūriu valstybės teritorija yra suprantama kaip turinti ideologinį krūvį, joje vykdoma nacijos homogenizacija (Williams 1989), o nacionalizmas neretai įvardijamas kaip vienas iš valstybės gaminamų homogenizuojančių projektų, kuriuo siekiama įtvirtinti teritorinį ir politinį valstybės suverenumą erdvėje, t. y. iš abstrakčios erdvės sukonstruoti

„homogeninę nacijos erdvę“ (Radcliffe 2001: 124). Kad tai įgyvendintų, valstybė naudoja tam tikras taisykles ir technologijas, pavyzdžiui, kartografavimą.

Pagrindinį iššūkį nacionalinei valstybei šiuolaikiniame pasaulyje meta globalizacijos procesai. Globalizacija kvestionuoja du pagrindinius nacionalinės valstybės elementus – teritorialumą ir suverenitetą: „nacionalinės valstybės teritorijos neliečiamumą kvestionuoja sienas (valstybės) kertantis žmonių cirkuliavimas, įvaizdžiai, pinigai, prekės ir separatistiniai etniniai judėjimai“ (Sharma, Gupta 2006: 6). Valstybės suverenitetas irgi patiria iššūkius, susidurdamas su transnacionalinėmis institucijomis, tokiomis kaip Pasaulio prekybos organizacija, kurios veikia ir reguliuoja valstybių veiklą, ekonomiką ir žmones. S. Sassen (2006), plačiai nagrinėjanti nacionalinės valstybės denacionalizaciją (kuri reiškia globalizacijos daromą įtaką nacionalinei valstybei), teigia, kad globalizacija, arba, kaip ji įvardija, epochos transformacija, ne tik pakeitė nusistovėjusį nacionalinės valstybės asocijavimą su teritorija ir suverenitetu, tačiau ir pačioje nacionalinėje valstybėje vyksta „įvairūs mikroprocesai, kurie denacionalizuoja tai, kas buvo sukonstruota kaip nacionalu“ (Sassen 2006: 1). Pasak autorės, denacionalizacijos apraiškų galima pastebėti ne tik supranacionaliniuose instituciniuose dariniuose, bet ir „<...> nacionalinėje teisėje, teismų sistemoje, nacionalinių firmų ir rinkų veikloje pasaulinėje arenoje, nevalstybės subjektų politiniuose projektuose, translokaliuose projektuose <...>, diasporiniuose tinkluose ir pakitusiame ryšyje tarp piliečių ir valstybės“ (ten pat: 2).

Minėtos transformacijos skatina kelti naujus klausimus apie nacionalinės valstybės teritorialumą, tiksliau – permąstyti, ar, veikiant globalizacijos procesui, apie naciją ir valstybę (bei jų junginį – nacionalinę valstybę) galima kalbėti jas suprantant tik kaip teritoriškai apibrėžtas.

Šiame straipsnyje trumpai aptarsime kelis valstybės teritorialumo aspektus, kuriems, mūsų manymu, labiausiai turi įtakos globalizacijos procesai: kintantį valstybių santykį su („savo“) tautinėmis mažumomis ir neteritoriškai konstruojamas politikas šių mažumų atžvilgiu. Reikia pasakyti, kad bus kalbama ne apie tautines mažumas apskritai ir jų santykį su valstybėmis, bet apie tautinių mažumų santykį su valstybėmis specifinėse situacijose – valstybės *ribinėse zonose* (sąvoka bus paaiškinta vėliau). Šiuos procesus bandysime analizuoti apžvelgdami politinėje antropologijoje susiformavusius teorinius požiūrius ir koncepcijas.

RIBŲ BRAIŽYMAS – NUO SOCIALINIŲ IKI VALSTYBĖS RIBŲ

1969 m. pasirodžius Fredriko Bartho darbui (*Ethnic Groups...* 1969), socialiniuose moksluose daug kalbama apie etniškumą / nacionalumą kaip socialiai konstruojamą fenomeną, kuriam didelę įtaką daro socialinių ribų braižymas. Kalbant apie naciją kaip *įsivaizduojamą bendruomenę* (Anderson 1999), reikia pasakyti, kad ribos gali būti brėžiamos ne tik socialiai, bet ir politiškai / teritoriškai. Šiuolaikinio pasaulio kontekste toks ribų braižymas ypač yra aktualus kalbant apie nacionalinės valstybės teritorijoje gyvenančius individus, kurie etniškai yra suvokiami kaip besiskiriantys nuo dominuojančios etninės grupės, t. y. tautinės mažumos¹.

¹ Antropologas Gerdas Baumannas, kalbėdamas apie tai, kas yra tautinė mažuma, pabrėžia, kad šiuolaikinės nacionalinės valstybės gali būti suvokiamos dvejopai. Pirma, jos save reprezentuoja kaip post-etnines, nes pilietybe siekia parodyti, kad ankstesnis etnis susiskirstymas liko praeityje ir nacijos idėja turėtų suvienyti įsivaizduojamą žmonių bendruomenę pilietybės pagrindu (Bauman 1999: 31). Tačiau, kad ir kaip būtų keista, nacionalinės valstybės yra ir superetnosai – nacija suvokiama kaip didelė etninė grupė (ten pat). Šis mokslininkas teigia, kad daugumai nacionalinių valstybių nepavyko iki galo sukurti nacijos pilietybės pagrindu ir etnis skirstymas iki šiol yra svarbus veiksnys diskutuojant, kodėl vienos grupės užima dominuojančią poziciją, o kitoms nacionalinės valstybės projekte nėra vietos. Tos grupės, kurios marginalizuojamos arba dėl savo etninio *kitoniškumo* neįeina į dominuojančią naciją, yra paverčiamos mažumomis (ten pat).

Ribų klausimas tampa dar aktualesnis, jeigu prisiminsime, kad nacionalizmas kaip ideologija žmones, valstybę ir teritoriją laiko nedalomais elementais (Eriksen 2002).

Prieš pradėdant kalbėti apie nacionalinio ir etninio identiteto konstravimą specifinėse situacijose – valstybės *ribinėse zonos*², reikėtų trumpai paminėti kertinius nacionalizmo ir etniškumo bruožus šiuolaikinėje valstybėje.

Šiuolaikinė valstybė pasaulyje (yra kai kurių išimčių) yra apibūdinama kaip nacionalinė (angl. *nation-state*) (Eriksen 2002). Nacija³ šiame sąvokų junginyje, pasak B. Andersono (1999), reiškia *įsivaizduojamą bendruomenę*, kurią jungia nacionalizmas kaip nacionalinės valstybės homogenizacinis projektas. Nacionalizmas yra viena iš nacionalinės valstybės ideologijų, kurios esmė tokia: teritoriškai apibrėžta suvereni valstybė turi būti susieta su nacija, žmonėmis, besiskiriančiais nuo kitų nacijų. Kitaip tariant, nacionalizmas, kaip viena iš nacionalinės valstybės ideologijų, pabrėžia, jog politinės ribos turi sutapti su nacijos ribomis (Eriksen 2002: 108). Kaip matyti iš šios nacionalizmo sampratos, nacionalizmo ideologijai labai reikšmingas ribų klausimas, tiksliau – akcentuojama aiškiai apibrėžtos valstybės teritorijos svarba, be kurios nacionalizmas būtų neįmanomas (Hechter 2000; iš Ferguson 2003). Kitaip tariant, „<...> valstybės idėja legitimuoja patį valdymo faktą, o nacionalizmas – tai, kas kontroliuoja valstybę <...>“ (Ferguson, 2003: 14).

Nacionalinės valstybės ribinės zonos

Ne taip seniai pasirodė antropologijos darbai (Wilson, Donnan 1998; Wilson, Donnan 2005), siūlantys į valstybės, nacijos ir teritorijos santykį pažiūrėti pasitelkus ribos (angl. *border*) kategoriją. Ankstesni antropologų tyrimai dėmesį skirdavo lokaliems dariniams, ir ribų brėžimas buvo reikalingas, kad padėtų atskirti pastarąsias grupes nuo didesnių darinių, tokių kaip valstybės, ir parodytų, kad objektyviai egzistuoja jos neveikiami kultūriniai socialiniai dariniai. Vieni žymiausių pastarųjų laikų antropologų, kurie savo studijų objektu pasirinko nacionalinės valstybės *ribinių zonų* analizę, Thomasas M. Wilsonas ir Hastingsas Donnanas⁴

² Žvelgiant iš antropologijos perspektyvos, galima išskirti tris pagrindinius analitinius ribos matymo aspektus: kultūrinė riba, socialinė riba ir teritorinė riba. Kultūrinė riba neretai suprantama kaip kategorija, leidžianti kalbėti apie žmonių (su)grupavimą remiantis „objektyviais“ kultūros kriterijais (pvz., tai gali būti drabužiai, kalba, papročiai ir t. t.), kurie tariamai leidžia išskirti izoliuotas, unikalias, neretai egzotiškas kultūras. Pavyzdžiui, kai narystė bendruomenėje nusakoma remiantis kultūriniais bruožais, galime rasti XX a. pradžios antropologijoje; neretai ir šiuolaikiniuose humanitariniuose bei socialiniuose moksluose siekiama atrasti objektyvių kultūros bruožų, kurie padėtų brėžti „objektyvią“ ribą tarp vienos ar kitos bendruomenės.

Vienas iš kertinių antropologijos darbų, nubrėžusių tolesnių diskusijų apie ribą gaires, yra F. Bartho (1969) darbas apie socialinių ribų konstravimą, kuriame nusakoma narystė etninėje bendruomenėje. Jame autorius pabrėžia, kad riba yra socialiai konstruojama; pasak jo, neužtenka kalbėti apie kultūrinius elementus kaip savaime nusakančius grupės „kitoniškumą“ – svarbiausia yra kokias prasmes tiems kultūriniais elementams suteikia patys žmonės (grupės viduje ir išorėje). Kalbant apie ribą kaip teritorinį elementą, iškyla valstybės kaip teritoriškai apibrėžto galios konteinerio vaizdiny. Apie tokią ribą daugiausia ir bus kalbama šiame straipsnyje.

³ Lietuviškame kontekste sąvokos „nacionalumas“ ir „etniškumas“ neretai vartojamos pasitelkiant dar vieną sąvoką – tautiškumas, tačiau sąvoka „tauta“ turi tiek etniškumo, tiek nacionalumo reikšmių (Čiubrinskas 2008). Siekiant tikslumo, šiame straipsnyje vartojamos „etniškumo“ ir „nacionalumo“ sąvokos.

⁴ Žinoma, jie nėra vieninteliai, kurie dirba šioje srityje (žr. Alvarez 1995; Cunningham, Heyman 2004 ir kt.).

į *ribines zonas*⁵ žiūri iš politinės antropologijos perspektyvos ir jas apibūdina kaip valstybės ir nacijos tarpusavio sąveikas bei nurodo, kaip pastarosios yra reflektuojamos žmonių kasdienybėje (Donnan, Wilson 1999: 63). Pagal jų pateiktą apibrėžimą, valstybės ribą sudaro trys elementai:

1. Valstybės siena, skirianti dvi valstybes.
2. Fizinės valstybės institucijos, kurios žymi ir saugo valstybės sieną.
3. *Ribinės zonos* – teritorijos, kurios gali būti įvairaus dydžio, nebūtinai tiesiogiai prisiliejusios prie valstybinės sienos. Tai zonos, kuriose žmonės kvestionuoja savo buvimą nacijoje ir valstybėje (Wilson, Donnan 1998: 9; Donnan, Wilson 1999: 15–16).

Iš šio ribų apibrėžimo matyti, kad ribos yra kur kas daugiau nei linijos, skiriančios dvi valstybes, tai yra ir kultūrinis arealas – *ribinės zonos*, neturinčios aiškių ribų. Svarbu tai, kad turima omenyje ne tik konkrečiu momentu funkcionuojanti siena, skirianti dvi ar daugiau nacionalinių valstybių, „bet ta riba praeityje, dabartyje ir ateityje“ (Wilson, Donnan 1998: 7). Šia prasme *ribinės zonos* yra suprantamos ne tik kaip institucionalizuota erdvė dabartyje, bet ir kaip kultūrinis arealas, tiksliau – kultūrinių persidengimų arealas. Dažniausia *ribinėse zonos* istoriškai susiklosto kultūrinio persidengimo zonos, kuriose nacionalinis identitetas ir žmonių lojalumas valstybei yra neaiškus (Kaplan 1999: 37). Kalbant apie *ribinėse zonos* gyvenančių žmonių identitetus, reikia pažymėti, kad mokslininkų nuomone, „naudingiausia juos analizuoti per etniškumo ir nacionalumo prizmę, tačiau drauge suprantant, kad šie identitetai neegzistuoja politiniame vakuume, net jeigu antropologai siekia juos pavaizduoti lokaliai izoliuotus“ (Wilson, Donnan 1999: 63).

Nacionalinė valstybė negalėtų egzistuoti be teritorijos ir be valstybę bei teritoriją jungiančios nacijos idėjos. Idealiu atveju šie trys kriterijai turėtų sutapti (Wilson, Donnan 1998), tačiau neretai pastarieji dėmenys nepapildo vienas kito. Tiksliau, valstybė kaip teritorinis darinys funkcionuoja su aiškiai apibrėžtomis ribomis, o nacijos ribos ne visuomet sutampa su fizinėmis valstybės ribomis. Ypač tai pasakytina apie tas valstybes, kurios susikūrė sugriuvus ankstesnėms daugiatautėms imperijoms ir kur besikuriančių valstybių ribos buvo brėžiamos neatsižvelgiant į žmonių identitetą. Dėl šios priežasties *ribinėse zonos* gyvenančių žmonių identitetas dažnai apibūdinamas kaip daugialypis ir nepastovus, priklausomas nuo valstybės politinės programos, nes gyventojai nėra susiję su valstybe kraujo ar kultūriniais ryšiais (Wilson, Hastings 1998: 12–13). Kita vertus, ne visos *ribinėse zonos* gyvenančios grupės gali būti apibrėžtos kaip nesusijusios su valstybe kultūriniais ir etniniais ryšiais. Pagal tai išskiriami trys galimi ryšio variantai: 1) tos etninės populiacijos, kurių etniniai ryšiai peržengia valstybės sieną, tačiau gyvenamojoje valstybėje yra dominuojanti nacija; 2) tos grupės, kurių ryšiai peržengia valstybės sieną, bet patys žmonės

⁵ Šiame straipsnyje vartojame *ribinių zonų* sąvoką žinodami, kad Lietuvos socialiniuose moksluose lygiagrečiai vartojama ir paribio sąvoka. Geras paribio sąvokos vartojimo pavyzdys yra 1996 m. išleistas veikalas *Paribio Lietuva: sociologinė Paribio gyventojų integravimosi į Lietuvos valstybę apybraiža*. Vis dėlto tai nėra labai tiksli sąvoka, kuri tik iš dalies atitinka angliškas sąvokas *border*, *boundary*, *borderland* ir *frontier*. Sąvoka *border* gali reikšti daug ką: nuo paprastos linijos iki metaforiškai suprantamų kultūrinių ir kitokių ribų. Antropologijoje yra nusistovėjusios dvi pagrindinės sąvokos, nusakantios ribas – tai *border* ir *boundary*. Pastaroji labiau tinka socialinėms ir simbolinėms riboms, o H. Donnanas ir T. Wilsonas, kalbėdami apie *border*, nurodo jo sąryšį su valstybės siena. Sąvokos *borderland* ir *frontier* dažnai yra vartojamos sinonimiškai ir nurodo teritorines zonas, kurios neturi griežtų ribų (plačiau žr. Donnan, Wilson 1999: 15). Paribio sąvoka nusako santykį su griežta riba (valstybės siena), bet šiuo atveju siūlytume mums artimesnę lietuvišką *borderland* ir *frontier* atikmenį – *ribinės zonos*.

gyvenamoje valstybėje yra suvokiami kaip etniškai kitokie; 3) tos, kurios dalijasi etniškumu valstybės teritorijoje jos neperžengdamos (Wilson, Donnan 1998: 14; Donnan, Wilson 1999: 65). Dažniausia paribyje vyrauja du pirmieji paminėti tipai, o trečiasis yra kur kas retesnis.

Ribinių zonų samprata leidžia kalbėti apie etniškumą ir nacionalumą atsižvelgiant į tai, kad nacijos homogenizacijos procesas (siekiantis sutelkti visus valstybės teritorijoje gyvenančius piliečius) nebūtinai vienodai vyksta valstybės centre ir jos pakraščiuose. Anot H. Donnano (2005), būtent *ribinėse zonose* geriausiai apčiuopiamos tiek etninio, tiek ir nacionalinio identiteto tarpusavio įtampos. Jo žodžiais tariant: „Nacionalizmas ir pilietybė kreipia *ribinėse zonose* gyvenančius žmones į valstybės galios centrą, o etniškumas – priešinga kryptimi“ (Donnan 2005: 70).

GININĖ VALSTYBĖ IR TAUTINĖS MAŽUMOS

Tautinė mažuma neturėtų būti suprantama vien tik siaurame vienos nacionalinės valstybės kontekste, nes pastaruoju metu pasirodo nemažai darbų, aptariančių sudėtingus kelių nacionalinių valstybių ir tautinių mažumų santykius (Brubaker 1996; Stewart 2003; Fowler 2002). Šiuo požiūriu tautinė mažuma neturėtų būti apibrėžiama pagal išankstinę teritorinės nacionalinės valstybės sampratą. Čia svarbiausia yra neteritorinės, transnacionalinės nacijos samprata, kuria vadovaujasi kai kurios nacionalinės valstybės (pvz., Vidurio ir Rytų Europoje), vykdydamos gimininės valstybės politikas (angl. *kin-state*). Jomis nacionalinės valstybės siekia vienaip ar kitaip paveikti savo įsivaizduojamos nacijos dalies, gyvenančios kitoje nacionalinėje valstybėje, padėtį (žr. Stewart 2003). Dėl šios priežasties, manytume, naudinga kalbėti apie tautines mažumas naudojant *ribinių zonų* teorinę prieigą bei neapsiriboti vienos nacionalinės valstybės teritorija, atvirksčiai – pabrėžti *ribinių zonų* transnacionalumą.

R. Brubakeris, kalbėdamas apie Vidurio ir Rytų Europą, nemažai dėmesio skiria nacionalinės valstybės strategijai, nukreiptai į ne tos valstybės teritorijoje gyvenančius įsivaizduojamus bendratautiečius. Šią strategiją jis vadina *išorinės tėvynės strategija* (angl. *external homeland*). Kiti autoriai, aptardami iš esmės tuos pačius procesus, vartoja *gimininės valstybės strategijos* sąvoką (Ieda 2006). Apskritai, kalbant apie šį regioną, didelį impulsą gimininės valstybės strategijos sampratai atsirasti davė 2002 m. Vengrijoje įsigaliojęs vadinamasis statuso įstatymas⁶ (angl. *Status Law*), pagal kurį su Vengrija besiribojančių valstybių teritorijose daliai gyvenančių etninių vengrų buvo suteiktos teisės, artimos pilietybei (Fowler 2003). Tai nebuvo pilietybė tikrąja prasme: šios teisės labiau buvo susijusios su ekonomine, kultūrine, socialine sferomis ir nesuteikė galimybės dalyvauti Vengrijos politiniame gyvenime. Ši Vengrijos valstybės strategija buvo apibūdinta kaip gimininės valstybės strategija, kuri iš principo niekuo nesiskiria nuo R. Brubakerio apibūdintos išorinės tėvynės strategijos. Trumpai tariant, *gimininės valstybės strategija* yra tokia: „Gimininė valstybė gali būti apibūdinta kaip šalis, kurioje žymi dalis politikos veikėjų, paprastai reprezentuojančių šalį, atvirai deklaruoja rūpinimąsi kitų valstybių piliečiais, turinčiais giminystės sąsajų“ (Hornburg 2006: 139). Dažniausia ši strategija apibūdinama kaip politika, nukreipta į kaimyninėse šalyse (bet nebūtinai)

⁶ Įstatymas LXII „Vengrams, gyvenantiems kaimyninėse šalyse“, priimtas Vengrijos Respublikos Parlamente 2001 m. gegužės 19 d., įsigaliojo 2002 m. sausio 1 d. Įstatymas suteikia privilegijas vengrų kilmės asmenims, turintiems kitų šalių pilietybę, bet gyvenantiems kaimyninėse (Vengrijai) šalyse (apie įstatymą žr. Fowler 2003).

gyvenančias tautines mažumas, kurios laikomos įsivaizduojamos gimininės valstybės nacijos dalimi. Šiuo požiūriu, manytume, lenko korta⁷ yra puikus pavyzdys, kai gimininės valstybės strategija yra artima nacionalizmo per atstumą strategijai (angl. *long-distance nationalism*) (Glick Schiller 2005).

Antropologas M. Stewartas, nagrinėjęs Vengrijos statuso įstatymą ir jo raidą, priėjo prie išvados, kad minėtas įstatymas turėtų būti suprantamas ir nagrinėjamas platesniame transnacionalizmo teoriniame kontekste (Stewart 2003). Ypač tai pasakytina apie gimininės valstybės pilietybės suteikimo strategijas, kai įsivaizduojamai nacijai, fiziškai negyvenančiai valstybės teritorijoje (gyvena kitoje valstybėje), yra suteikiama pilietybė arba teisės, artimos pilietybei. B. Fowler, nagrinėdama šį reiškinį (gimininės valstybės strategijas), kaip pagrindinius pasitelkia du valstybingumo elementus – teritoriją ir pilietybę, leidžiančius kalbėti apie modernias ir postmodernias valstybingumo formas. Modernioje valstybingumo sampratoje abu minėti terminai yra labai artimai susiję. Pilietybė ir teritorialumas yra suvokiami kaip vienetas, kadangi vyrauja nuomonė, jog piliečiai fiziškai priklauso valstybės teritorijai (Fowler 2003: 13). Postmodernių valstybių pilietybių strategijos jau nesiremia teritorialumo samprata ir yra nukreiptos į pavienius asmenis visoje tarptautinėje sistemoje (ten pat: 14). Anksčiau minėtas gimininės valstybės fenomenas ir yra tokios plėtotės nuo modernaus prie postmodernaus valstybingumo pavyzdys.

IŠVADOS

Šiuolaikinė valstybė, veikiamą globalizacijos procesų, ir toliau išlieka apibrėžta savo teritorijos. Straipsnyje nagrinėta *ribinių zonų* samprata nurodo glaudų valstybės ir jos nacijos santykį net po to, kai pasikeičia valstybės sienos (buvusi dominuojanti nacija vienoje valstybėje tampa mažuma kitoje). Už valstybės teritorijos gyvenanti *įsivaizduojama bendruomenė* yra suvokiama kaip etniškai tokia pati – tik dėl istorinių aplinkybių pasikeitusios geografinės valstybės sienos atskiria *čia ir ten* esančias nacijos dalis.

Su ribinių zonų samprata siejasi ir pasiūlyta *gimininės valstybės* (angl. *kin-state*) strategija. Viena vertus, ši strategija nukreipta į pagal kilmę formuojamą *įsivaizduojamą bendruomenę*, kai už valstybės teritorijos gyvenantys žmonės suvokiami kaip etniškai tokie patys – šiuo atveju tik dėl istorinių aplinkybių pasikeitusios geografinės valstybės sienos atskiria *čia ir ten* esančias nacijos dalis. Tačiau tuo pat metu kai kurios valstybės (ypač Rytų ir Vidurio Europos) imasi aktyvaus vaidmens siedamos šias nacijas – suteikia kitoje valstybėje fiziškai gyvenantiems bendratautiečiams teises, artimas pilietinėms.

Gauta 2013 02 10

Priimta 2013 10 15

Literatūra

1. Alvarez, R. R. 1995. "The Mexican-US Border: The Making of an Anthropology of Borderlands", *Annual Review of Anthropology* 24: 447–470.
2. Anderson, B. 1999. *Įsivaizduojamos bendruomenės: apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*. Vilnius: Baltos lankos.
3. Anderson, M.; Bort, E. 2001. *Frontiers of the European Union*. New York: Palgrave.
4. Baumann, G. 1999. *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities*. New York, London: Routledge.
5. Brubaker, R. 1996. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁷ Lenkijos Respublikos Seimas 2007 m. rugpjūčio 7 d. priėmė įstatymą „Dėl lenko kortos“ (*Ustawa o Kartce Polaka*), kuris įsigaliojo po 6 mėn. nuo paskelbimo, t. y. 2008 m. gegužę.

6. Cunningham, H.; Heyman, J. McC. 2004. "Introduction: Mobilities and Enclosures at Border", *Identities: Global Studies in Culture and Power* 11: 289–302.
7. Čiubrinskas, V. 2008. „Tautinis identitetas yrančių ryšių pasaulyje: lietuviškumo trajektorijos“, in *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*, sud. V. Čiubrinskas, J. Kuznecovienė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 7–10.
8. Donnan, H.; Wilson, Th. M. 1999. *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State*. New York: Berg.
9. Donnan, H. 2005. "Material Identities: Fixing Ethnicity in the Irish Borderlands", *Identities: Global Studies in Culture and Power* 12: 69–105.
10. Eriksen, Th. H. 2002. *Ethnicity and Nationalism*. London: Pluto Press.
11. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. 1969. Ed. F. Barth. Boston: Little, Brown and Company.
12. Ferguson, B. R. 2003. "Introduction: Violent Conflict and Control of the State", in *The State, Identity and Violence*, ed. B. Ferguson. London: Routledge, 1–58.
13. Fowler, B. *Fuzzing Citizenship, Nationalising Political Space: A Framework for Interpreting the Hungarian "Status Law" as New Form of Kin-State Policy in Central and Eastern Europe* [Working Paper 40/02]. One Europe or Several? Programme, Sussex European Institute, University of Sussex. 3 Dec. 2003. Prieiga per internetą: www.one-europe.ac.uk/pdf/w40fowler.pdf (žiūrėta 2003 12 03).
14. Glick Shiller, N. 2005. "Long-Distance Nationalism", in *Encyclopedia of Diasporas. Immigrant and Refugee Cultures Around the World*, eds. M. Ember, C. R. Ember, I. Skoggard. New York: Springer, 570–580.
15. Herb, G. 1999. "National Identity and Territory", in *Nested Identities*, eds. G. Herb, D. Kaplan. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 9–30.
16. Hornburg, H. 2006. "Transnational Minority Protection in Central and Eastern Europe and European Community Law", in *Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship?*, ed. O. Ieda. Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University, 139–158.
17. Ieda, O. 2006. "Ideological Background of the Amendment Status Law Controversy in Hungary", in *Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship?*, ed. O. Ieda. Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University, 185–213.
18. Kaplan, D. H. 1999. "Territorial Identities and Geographical Scale", in *Nested Identities*, eds. G. Herb, D. Kaplan. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 9–30.
19. *Landscape, Memory and History: Anthropological Perspectives*. 2003. Eds. P. J. Stewart, A. Strathern. London, Sterling: Pluto Press.
20. *Paribio Lietuva: sociologinė paribio gyventojų integravimosi į Lietuvos valstybę apybraiža*. 1996. Sud. R. Grigas. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
21. Radcliffe, S. A. 2001. "Imagining the State as a Space: Territoriality and the Formation of the State in Ecuador", in *States of Imagination: Ethnographic Explorations of the Postcolonial State*, eds. T. H. Hansen, F. Stepputat. Durham, London: Duke University Press, 123–145.
22. Sassen, S. 2006. *Territory, Authority, Rights. From Medieval to Global Assemblages*. Princeton: Princeton University Press.
23. Sharma, A.; Gupta, A. 2006. "Introduction: Rethinking Theories of the State in an Age of Globalization", in *The Anthropology of the State: A Reader*, eds. A. Sharma, A. Gupta. Oxford: Blackwell Publishing, 1–41.
24. Stewart, M. 2003. "The Hungarian Status Law: A New European Form of Transnational Politics?", *Diaspora* 12(1): 67–101.
25. Williams, B. 1989. "A Class Act: Anthropology and the Race to Nation Across Ethnic Terrain", *Annual Review of Anthropology* 18: 401–444.
26. Wilson, Th. M.; Donnan, H. 1998. "Nation, State and Identity at International Borders", in *Border Identities: Nation and State at International Frontiers*, eds. Th. M. Wilson, H. Donnan. Cambridge: Cambridge University Press, 1–30.
27. Wilson, Th. M.; Donnan, H. 2005. "Territory, Identity and the Places In-between: Culture and Power in European Borderlands", in *Culture and Power at the Edges of the State: National Support and Subversion in European Regions*, eds. Th. M. Wilson, H. Donnan. Münster: Lit Verlag, 1–29.

DARIUS DAUKŠAS

Ethnic and national identity in border areas: anthropological approach

Summary

The article examines the recent developments within the nation-state – the increasing processes of globalization have influenced the redefinition of state's territoriality and the understanding of who belong to the state. It discusses the role of the territory in constructing imagined national community and recent developments, especially in the border areas where the connection between the territory and the community is not clear. The notion of *border areas* refers to the intimate relation between a state and a nation even after the borders of the state have changed.

It is also suggested that the notion of *border areas* and transnationalism refer to the *kin-state* strategy. On the one hand, this strategy points to the *imagined community* as a construct based on ideas about the descent, and people living on the other side of the state's border are perceived as ethnically the *same*, and only the changes in geographical borders draw the line between the nations "here" and "there". On the other hand, some states, especially those in the Eastern and Central Europe, take an active position of *linking* these nations by ensuring *co-nationals* living in the other countries the rights that are similar to those of citizens. In this regard the *kin-state* strategy might be described as transnational as it crosses borders of more than one nation-state.

Key words: ethnicity, state, border areas, national minorities